

Tuula Linna

Humanistiset tieteet kestävyydessä

puheenjohtajan tervehdys

Sanasta *kestävyys* eivät tule ensimmäisenä mieleen humanistiset tieteet vaan aivan aiheellisesti ilmastonmuutos ja sen indikaattorit sekä huippututkijat, kuten akateemikko Markku Kulmala. Hän on moneen kertaan palkittu, maailman eturivin fysiikan ja kemian tutkija, joka tutkimusryhmineen on lisännyt suuresti ihmiskunnan ymmärrystä ekosysteemien ja ilmakehän vuorovaikutuksesta. Lukuisien muidenkin matemaattis-luonnontieteellisten alojen panos ilmastonmuutoksen uhkien todentamisessa ja mallintamisessa on täysin kiistaton. Mutta entä humanistien rooli kestävässä kehityksessä? En tarkoita kysymyksellä *humanioran* ja matemaattis-luonnontieteellisten tieteiden keskinäistä arvottamista vaan yhteistyötä suurten haasteiden ratkaisemiseksi.

Kestävällä kehityksellä on useita ulottuvuuksia, jotka voidaan ryhmitellä esimerkiksi seuraavasti: ekologinen kestävyys (ilmasto ja luonto), taloudellinen kestävyys (tuotanto ja toimeentulo), kulttuuris-sosiaalinen kestävyys (rauha, yhdenvertaisuus

ja ihmisoikeudet) sekä poliittinen kestävyys (demokratia, *rule of law* ja hyvä hallinto). Kestävyyden osa-alueet ovat monin tavoin kerroksellisia ja vuorovaikutuksessa keskenään. Esimerkiksi ekologisen kestävyiden edellyttämien kustannusten jakaminen valtioiden kesken ja yksilöiden välillä on kansainvälispoliittinen ja sosiaalinen oikeudenmukaisuuskysymys. Taloudellisen kestävyiden reunaehdoiksi saatetaan asettaa erilaisia kulttuuris-sosiaalipoliittisia kestävyiden elementtejä, kuten ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja muita yritysten *due diligence* -velvoitteita.

Kestävyys laajassa, ”brundtlandilaisessa” merkityksessä tarjoaa humanistisille aloille kosketuspintaa osallistua kestäväan kehityksen tutkimukseen. Gro Harlem Brundtland oli puheenjohtaja YK:n koolle kutsumassa komissiossa, joka julkaisi vuonna 1987 kestäväan kehityksen ohjelman *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. Ohjelman kohdassa 27 todetaan: ”Humanity has the ability to make

development sustainable to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.”

Virke on kuin suoraan *humanioralle* suunnattu ja kutsuu käymään arvokeskustelua ihmisten tarpeista, resurssien säästämisestä tuleville polville ja oikeudenmukaisuudesta. Arvokeskustelu luo pohjaa ”arvoteoille” – walking the talk -etiikalle. Mutta toisaalta me tunnemme ihmisen. Oma etu ei noin vain taivu edes tulevien polvien elinehtojen turvaamiseksi. Sanktiomekanismi ja organisoitu pakko ovat välttämättömiä yksilöllisten ja yhteisöllisten arvotekojen rinnalle, jotta voimme saada suuret haasteet hallintaan.

Usein tämä tarkoittaa suurten haasteiden oikeudellistumista. Esimerkiksi aikoinaan yritykset lähtivät vapaaehtoisesti markkinatalouden lakien mukaisesti toteuttamaan vihersiirtymää, kun huomasivat siitä koituvan taloudellista menestystä. Osa yrityksistä ryhtyi kuitenkin toteuttamaan pelkkää näennäissiirtymää, joka tunnetaan nimellä *viherpesu*. Euroopan unionin lainsäätäjä puuttui peliin ja kielsi perusteettoman vihhermarkkinoinnin. Mutta ennen kuin oltiin tässä pisteessä, tarvittiin kosolti humanistis-yhteiskunnallista tutkimusta ihmisen käyttäytymisestä, mielikuvien syntymekanismista ja ostopäätösten logiikasta. Vaikka myös kuluttajien viherskeptismi lisääntyi, se ei riittänyt pakottamaan yrityksiä luopumaan harhaanjohtavasta markkinoinnista ja katteettomasta taloudellisen hyödyn tavoittelusta luontoarvoilla. Nyt yritykset joutuvat aikaisempaa useammin toteuttamaan todellisen vihersiirtymän omassa ja arvoketjunjensa toiminnassa.

Professori Tuomas Heikkilä ja akateemikko Ilkka Niiniluoto toteavat kirjassaan *Aika haastaa humanistit* (2023), että huma-

nisteilla on tärkeä rooli suurten haasteiden ratkaisemisessa. ”Ilmaston lämpeneminen ja elonkirjon yksipuolistuminen ovat ihmisen omalla toiminnalla aiheuttamia kollektiivisia haittoja, jotka syntyvät valtioiden, kaupunkien, yritysten ja kansalaisten valintojen usein tahattomina seurauksina. Siksi niiden ehkäisemiseen tarvitaan ihmistieteellistä tietoa ihmisen rationaalisuuden ja moraalisen vastuun edellytyksistä.”¹

Myös itse uskon, että humanistiset alat, kuten filosofia, historia, kielet, teologia sekä oikeustiede, joka voidaan lukea laajassa merkityksessä humanistisiin aloihin, voivat auttaa ihmiskuntaa ymmärryksen kautta eettisiin valintoihin ja toimiin. Kyse on sen ymmärryksen ja tietämyksen vahvistamisesta, johon tietoperustainen päätöksenteko ja valinnat pohjautuvat niin yhteiskuntien kuin yksilön tasolla. Keskeinen ajatus on, että päätökset tehdään ideologioiden sijasta tiedon perusteella. Tietoa ei valikoida oikeuttamaan jo muodostettua poliittista kantaa vaan tiedolla on päätöksenteossa ohjaava rooli.²

Koska kuitenkin ihmisten ja ihmiskunnan rationaalisuuden ja moraalisen vastuun yhteenlaskettu määrä ei riitä eikä ole riittänyt ilmastonmuutoksen ja luontokadon ehkäisemiseen, tarvitaan valistuksen, sivistyksen ja vapaaehtoisuuden rinnalle yhteiskunnallinen pakko. Se toteutetaan oikeusvaltioissa demokraattisesti valitun lainsäädäntöelimen toimin yhdessä säännöksiä soveltavien tuomioistuinten ja täytäntöönpanojärjestelmän kanssa.

Vaikka perinteisen lainopin asemasta humanistisena tutkimusalana voidaan olla montaa mieltä, on kuitenkin hyvä huomata, että ilmasto-oikeudenkäyntien myötä se on saamassa tärkeän aseman kestävä kehityksen turvaamisessa. Merkittävä virstanpylväs saavutettiin, kun Euroopan ihmisoikeustuo-

mioistuun antoi tuomion Sveitsiä vastaan asiassa Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland (tuomio 9.4.2024). Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan ihmisen aiheuttamasta ilmastonmuutoksesta on saatu siinä määrin näyttöä, että sitä voidaan pitää tosiasiana, joka aiheuttaa nykyisen ja tulevan vakavan uhan ihmisoikeuksien toteutumiseksi. Ihmisoikeustuomioistuun myös totesi, että valtiot ovat asiasta tietoisia ja kykenevät niin halutessaan ryhtymään vastatoimiin ja että uhan ennakoidaan olevan alempi, jos lämpötila nousee korkeintaan 1,5°C verrattuna esiteolliseen aikaan. Tuomioistuun kehotti nopeisiin ja tehokkaisiin toimiin ilmastonmuutoksen torjumiseksi.

Kaikki mahdollinen tieto tulee valjastaa ilmastonmuutoksen ja muiden suurten

haasteiden ratkaisemiseksi. Toisinaan jotakin humanistisen alan tietoa on leimattu turhaksi. Tiedon turhuuden ja tärkeyden arviointi tapahtuu aina sen hetkisen tiedon ja arvostusten pohjalta — mutta: kaikki virtaa. Turhaa tietoa ei ole.³ Turhaksi tai ylimääräiseksi arvioitu tieto saattaa paitsi osoittautua myöhemmin arvokkaaksi myös antaa kipinää aikalaistutkijoille ihan toiseltakin alalta. Inspiraation lähteitä ei pidä aliarvostaa.

Humanististen tieteiden merkityksen korostamisessa ei ole kyse omanarvontunteen kohottamisesta vaan aidosta halusta antaa *humanioran* – jos ei nyt ikiaikainen niin ainakin Sokrateen ajoista kertynyt – ymmärrys ihmiskunnan menneisyydestä ja nykyisyydestä käytettäväksi tulevien polvien hyväksi.

8.5.2024

Tuula Linna

¹ Heikkilä, Tuomas & Niiniluoto, Ilkka (toim.) 2023: Aika haastaa humanistit. Puheenvuoroja humanistisen tutkimuksen puolesta, s. 30–31. Gaudeamus.

² Kuosmanen, Jaakko 2023: Tietopohjainen päätöksenteko ja humanistien supervoimat. Teoksessa *Aika haastaa humanistit*, s. 189. Toim. Tuomas Heikkilä & Ilkka Niiniluoto.

³ Aiheesta ovat viime aikoina kirjoittaneet esimerkiksi Saarikivi, Taina & Saarikivi Janne 2022: Turhan tiedon kirja – Tutkimuksista pois jätettyjä sivuja. 2. painos. SKS Kirjat.